

“AYRILIK” TEMİ EKSENİNDE ÖNCELENEN DİL ÖGELERİNİN STİLİSTİK KULLANIMLARI: KUMRÎ ÖRNEĞİ*

Stylistic Use of The Prominent Language Items Within The Theme of “Separation”: Example of Kumrî

Rabia Şenay ŞİŞMAN**

Öz

Şiir düzmek, özünü gelenekten; etkisini içe bağlı kurgu becerisinden alan bir terkiptir. Yapılanmada dış dünya kaynaklı duyular, iç âlemin makbul değerlerine döndürür. Bu dönüşümün etkeni olan şiir tümcesi gücünü ögelerin esin yetisinden ve ahenk zenginliğinden aldığı kadar onların tümce içindeki yerlerinden de elde eder. Söz dizimindeki bu yer, sözcüğün hem açılımının hem de tesir boyutunun belirleyicisi hükmündedir.

Amaç konu ayrımı olmaksızın klasik gelenekteki herhangi bir nazım türü örneğini günümüzün stilistik dil çözümleme yöntemleriyle işlemektir. Maktel-i Hüseyin anlatım tarzında, didaktik ve lirik dokunuşlarla kurgulanmış *Kenzu'l-Mesâ'ib* adlı eser, çalışmaya esas olan metindir. Türkiye Türkçesine henüz aktarılan bu nüsha Maktel şairlerinden Kumrî mahlaslı Mirzâ Muhammed Takî'nindir. 186 varaklık mersiye türünde söylenmiş nüshanın çözümleme işleminde kullanılan veriler “ayrılık temi” merkezinde sınırlandırılmıştır.

Yeni nüshanın tanıtımını yapmak ve şiir dili malzemesinin nesnel açılımlarını sağlayabilmek düşüncesiyle şiir tümcelerinin stilistik dil kullanımları incelenmiş ve bunlar “sözdizimsel öncelemeler” ekseninde yorumlanmıştır. Sınırlandırma amaçlı belirlenmiş “ayrılık” söylemindeki tümceler ve redifi ayrıl- eylemi ile kurulu mısra/ beyitler üzerinden öncelemelerin tetkiki gerçekleşmiştir. Bu tetkik sürecinde ayrılık temi içinde kabul edilen tümcelerde yüklem, zamir, edat öncelemeleri yanı sıra anlamdaş, yakın anlamlı, karşıt anlamlı sözler gibi öncelemeler ele alınmış; iç/dış yapıdaki stilistik unsurlar anlam-duygu örgüsü çıkarımlarıyla ortaya konulmuştur.

Çalışmada varılmak istenilen Şiir tümcelerinin çok boyutlu yapılarını stilistik dil incelemeleriyle çözümleme çabası sonucunda yaşanmışlıkların aynası alan edebi metinlerdeki derinlikli anlam ve ses güzelliklerini açığa kavuşturma ve böylece dil bilimi çalışmalarına faydalı olabilmektir.

Anahtar Sözcükler: Kumrî, ayrılık temi, maktel, mersiye, devriklleme, öncelenen ögeler, stilistik dil

Abstract

Poetry is a form of composition that takes its production process from the structural skills. In the process of this composition, senses originated from the outer world change into their desirable value from the inner world. Each item's ability in a poetry line, which is the builder of this transformation, is related with their positions in a sentence as well as their inspiration strength and rhythm richness. This placement in the syntax is the determiner of both the word's meaning and its impact skill. The purpose is to process any verse type from the classic tradition with the methods of stylistic linguistic analysis. The work that is the basis of this study is called *Kenzu'l-Mesâ'ib* written in the form of Maktel-i Hüseyin that is structured with didactic and lyrical aspects. This copy which has just been translated into Turkish is a work of Mirzâ Muhammed Takî, writing under the pseudonym of Kumrî

* Makalenin Geliş Tarihi: 29.02.2019. Kabul Tarihi: 20.05.2019. DOI: <https://dx.doi.org/10.34189/hbv.90.008>

** Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkiye. rs.sisman@alparslan.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0002-4130-629,

who is one of the maktel poets. The data of this 186 foiled work written in the form mersiye, which is a poem written after the dead ones, focuses on the “theme of separation (ayrılık)”. To introduce the new copy of the text and to analyze the poetic language material, the stylistic language uses of the sentences are examined and interpreted within the scope of “syntactic prominences”. For this purpose, text is examined and in general the sentences that include the word “ayrılık” and the couplets/lines that have the verb “ayrıl (-to separate)” as their repeated voice are scanned and the findings are arranged in accordance with the purpose. In the second part of the study the stylistic features of the text is tried to be enlightened through the analysis of the verbs, pronouns and prepositions in the sentences that are concentrated on the theme of separation and the prominences of the words that are synonyms, homonyms and antonyms within the same scope; and the stylistic notions within the inner/outer structure are reflected through meaning-sensation web. As a result of the effort to try to analyze the multi-dimensional structure of the poem lines with the stylistic language studies, the purpose is to unravel the sophisticated meanings and the aesthetic of the voices in the literary texts that are the reflections of the experiences and by this way being able to help out other linguistics studies.

Key Words: Kumrî, theme of separation, maktel, mersiye, anastrophe, prominence words, stylistic language

1. Giriş

Şiirin söz dizimi, öze dönük etkili sözlerden ibaret olması hasebiyle cezbedicidir. Bunun yanı sıra geleneksel anlatım biçimlerinin zaruretlerinden olan kafiyeli söz söyleme beklentisi, şiirdeki öge sıralamasını, günlük dilin klişe diziliminden farklılaştırmıştır. Özgünlüğü yakalama adına dili başkaca kullanım çabalarını, şiir kurgusunun gerekli ama yeterli olmayan inşa edicileri şeklinde düşünmek mümkündür.

Şiirdeki söz mimarlığının tanzimi estetik yapıdaki ustaca yönelimlerin tabii bir sonucudur, denilebilir. “Kelime tonu ile anlamı arasındaki münasebet”e (Tunalı, 2014: 91) benzer çeşitli kurgu tabakalarının oluşum kazandığı bu yönelimlerin uyarıları arasında tasarım ve esin gücü, sezgisel etkiler yaratan türlü ses ve söz becerileri gibi öznel kaynaklar sayılmaktadır. Bu kaynaklar ile dil gereçlerinden “kişisel, bilgisel, çağırışımca, inandırıcı, mantıksal, duygusal, sanatsal amaçlar”dan (Özünü, 2001: 20) biri ya da birkaçı doğrultusunda faydalanan şair, stilistik anlamda gereksinim duyduğu anlatım öğelerini kişisel tercihlerince kullanabilir. Nitekim şiirde “duygusal öğelerin devrikleşme ile öncelemelere” (Özünü, 1992) ve sonlamalara yol açmasıyla şiirsel alanda, günlük dilin alışılmış işlevlerinden çok başka amaçlara hizmet eden dil öğeleriyle karşılaşılır.

Wellek, R., Warren, A. tümce içindeki söz tercihlerinin ortaya koyduğu açılımların gücünü açıklarken: “Şiirin anlamı, bağlamından çıkar: Bir sözcük, kendisiyle birlikte yalnızca sözlük anlamını değil, eşanlamlı ve sesteş sözcüklerden oluşan bir havayı da getirir. Sözcükler yalnızca bir anlam taşımakla kalmaz, ses, anlam ya da türeyiş bakımından ilişkili sözcüklerin anlamlarını çağırıştırırlar” (2001: 204) demektedirler. Bu durumda, şiir dilindeki anlamsal ses ve söz yükü çeşitli çağırışimleri barındıran imkânlarla sahiptir, hükmü çıkartılabilir. Nitekim Akay, şiir dili kullanımında yakın anlamlı sözcüklerin önemine değinir (1998: 416). Pospelov yakın anlamlı sözcük kullanımıyla ilgili olarak “derecelendirme” (2005: 403) tabirini seçer ve anlamsal

boyutta yakın anlamlı sözcüklerin tasarrufuyla tümcedeki ögelerin birbirlerini daha vurucu bir etkiyle seslendirecekleri görüşünü ifade eder.

Şairin kalbî uyanıklıkla aydınlanmış duygu hâllerini zihinsel uyanıklıkla çözümlemek elbette çetindir. Özünlülük, şiir dilinin bu zorlu anlam ilişkisini, dildeki sözbilim kurgularıyla dilbilim yapılarının sonuçlarına bağlar (1992: 73) ve olağan dil kullanımlarından başkaca olan şiir dili için “şiir dilinin kurgu ve yapısı değişiktir” tespitine dikkat çeker (1992: 36). “Öncelemeler” ise bir söyleyiş biçimi olarak sadece şiir dili için değil bilhassa kısa ve çarpıcı olması beklenen her türlü sloganik söz akışı için geçerli bir söz tasarrufudur.

Bütün bu dile ait unsurları betimlemek, şiirdeki özgün tümceleri nesnel düzlemde açabilmek için dış yüzey ile içteki derin yapı etkileşimleri arasındaki devingen çok yönlü ilişki boyutlarını, “güzelleştirilmiş dil” (Aristoteles, 2011: 11) gerçekliği içinde çözümleyebilmek gerekli sayılmıştır. Bu sebepten farklı yöntem ve tekliflerin ileri sürüldüğü klasik şiir çözümleme çalışmaları mühimsenmektedir. Güleç, “Klasik Türk Edebiyatı metinleri nasıl şerh edilmeli?” (2010) sorusuyla başlıkladığı yazısında, şiirsel metin tetkik usullerini A. Nihad Tarlan’ın şerh uygulamalarıyla anlatmaya başlar ve bugüne özgü modern edebî kuramların denendiği çalışmaları içine alan geniş kapsamlı bir sıralama yapar ve analitik değerlendirmelerle adı geçen çalışmaları özet hâlleriyle verir. Bunlar arasında yer alan bir inceleme Dilçin’e aittir. Dilçin araştırmasında Fuzulî’yi stilistik kullanımlarıyla işlemiş ve “öncelemeler”in vezinli, kafiyeli, redifli şiirler için bir “zorunluluk” sayıldığını; vezinsiz, kafiyesiz, redifsiz şiirler için ise bir ‘doğallık’ olduğunu dile getirmiş; doğallığın “devrikleme” açılımlarıyla yapıldığını belirtmiştir (2008: 42). Yine Güleç’in sıralamasında bulunan bir diğer inceleme Özünlülük’e ait olandır. Özünlülük burada “geleneksel şiir türlerinde uyak yapma zorunluluğu” (2001: 93) konusuna değinmekte ve şiir tertibinde okuru kendine çekme ve hatırdan kalabilme endişelerinin devrikleşmelere yol açtığını, dolayısıyla “öncelemeler”in kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir.

Şiir tasarımı öncelikle estetik yapılanmayı destekleyici, ahenk ve duyarlılık dokusunu pekiştirici unsurlardandır. Alakalı sözcükler şiirdeki beyit ya da mısra çerçevesinde düşünülür ve “beytin ya da mısraın en başında yer alan ilk kelimenin yalnızca o beyte özgü görevi” (Dilçin, 2008: 45) öncelikli olarak gözden geçirilir. Öncelemelerin koşutluk, yineleme, devrikleşme ve sapmalara yol açtığını ifade eden Özünlülük biçimbilgisel, sözdizimsel ve anlambilimsel öncelemeler gibi bir sınıflandırma yapsa da şiirsel tümce kurgularında sıkça rastlanan öncelemelerin farklı nedenlere bağlanabileceğini belirtir (2001: 90-114).

Çalışmanın konusu, ayrılık temî merkezinde ve redifi ayrıl-eylemi ile kurulu beyitlerdeki stilistik özellikli öncelemelerdir. Bu doğrultuda sınırlı bir çerçevede eski nazım türleriyle kurulu anlatım biçimlerini yeni yöntemlerle çözümleme çalışmalarına katkı sağlamak istenmiştir.

2. Maktel

H. Hüseyin'in hazin ayrılığı İslam edebiyatında müstakil bir tür oluşturmuş ve bilhassa taziye merasimlerinde mâtem konulu ilahî anlamına gelen nevhâ söyleme âdeti yaygınlaşmıştır. Mersiyeler ya müstakil bölüm olarak divanlarda ya da “maktel”²/ “maktel-i Hüseyin” adı verilen eserler içinde bulunabilmektedir.

H. 10 Muharrem 61/M. 10 Ekim 680'de Hz. Hüseyin ve yarenleriyle Muaviye'nin oğlu Yezid komutasındaki Emevî siyasi gücünün taraftarları arasında geçen savaş, sonuçları itibariyle günümüze dek etkileri ulaşan bir ayrılığın başlatıcısı hükümderdir. Ayrılık elemine nesilden nesile aktarılan öykü ve mısralarla tahammül gösterilmeye çalışılsa da yaşanılmış şiddetin yoğunluğu nispetinde hem sözlü hem yazılı kültür ve edebiyat sahasında bu tema merkezli edebî ürünler ortaya çıkmıştır. Diğer bir deyişle manzum-mensur alanda destansı bir külliyyatın oluşumu gerçekleşmiştir.

Özil, maktel türü ile ilgili hazırladığı bibliyografya denemesinde günümüz yazın hayatında maktel yazma geleneğinin bilhassa roman türü ile devam ettiğini ifade eder (2017: 46). Nitekim bu tür metinlerde başvurulan tahkiyeli anlatım ile kurgulanmış gerçeklik olgusundan çok, gerçeğin abartılı ya da yoğun duyarlılıkla aktarımı hedeflenmiştir. Dolayısıyla metinler çevre ve kişilerin yansılarında ziyade olay akışının tanıklamalarıyla oluşturulmuş faydacı bir zihniyetle kuşatılmıştır.

H. Hüseyin'in dünya ayrılığını anlatan “maktel-i Hüseyin”ler arasında anılması gerekli ilk eser Câbir b. Yezîd el-Ca'î'nin (ö. H. 128/ M. 746) bugüne ulaşmayan *Kitâbü Maq̄teli'l-Hüseyin*'dir. Ayrılık temelinde düşünülebilecek maktel türünün “günümüze gelen en eski metni ise tarihçi Ebû Mihnef Lut b. Yahyâ el-Ezdi'nin (ö. H. 157/M. 774) eseridir” (Üzüm, 1998: 522). “Fars edebiyatında özellikle Şiîliğin resmî mezhep kabul edildiği Bûveyhîler ve Safevîler döneminde idarecilerin de teşvikiyle pek çok müellifin çeşitli Maktel-i Hüseyin”ler (Üzüm, 1998: 522) yazdığı bilinir. Türk edebiyatında bu anlamda bilinen ilk örnek Kastamonulu Şâzî'nin 763 (1362)'de kaleme aldığı *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin*'dir (Güder, 1997). Yalnız genel kabul görmüş bu belirlemenin aksine Özçelik'e göre Türk edebiyatındaki ilk maktel-i Hüseyin bu değildir (2008: 102-107). Kendisi Ebu Mihnef'ten *Maktel-i Hüseyin* adıyla tercüme edilmiş manzum mesnevinin müellifi Meddâh mahlaslı Mevlevî Yûsuf'a ait *Maktel-i Hüseyin*'in Türk edebiyatında ilk maktel tarzı eser olduğu görüşünü savunmaktadır (Uzunçarşılı 1937: 82). Erdoğan sunduğu bir bildiriye ise “meddâhî Abdullâh...” ibaresinden hareketle o dönemde halk arasında dolaşarak kıssa ve destan anlatan meddâhların bu tür eserleri sahiplenerek kendilerine göre dönüştürmüş olabilecekleri görüşüyle böyle bir durumda asıl müellifi belirlemenin zorluğuna dikkat çekmiştir (2010). *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin* adlı mesnevinin bazı değişiklikler içeren farklı bir nüshası da “Lût Oğlu Yahyâ” isminde bir müellifle ilişkilendirilerek yayımlanmıştır (Ethembabaoğlu 2005).

Arap ve Fars edebiyatında oldukça fazla maktel tarzı metinler bulunmaktadır. Şöyle ki hem maktel-i Hüseyin adıyla anılan eserlerde hem de aynı konunun ele alın-

dığı diğer manzum-mensur eserlerde Hz. Hüseyin ve Kerbelâ’da şehit düşen kimselere ithaf edilen çeşitli nazım türlerinde tasarlanmış metinlerin olduğu bilinir. Tezkirelerde de Hz. Hüseyin’den ayrılmanın acısıyla söylenmiş manzumeler mevcuttur. Mesela Sıbt İbnü’l-Cevzî’nin *Tezkiretü’l-havâss* adlı eserinde Hz. Hüseyin’e atfen yazılmış nazım örnekleri vardır (1401/1981: 210-254).

Türk edebiyatındaki Kerbelâ olayını konu alan şiirler içinde mersiye türünün yanı sıra gazel, kaside, murabba, muhammes, müseddes, terki-i bent, terci-i bent gibi çeşitli nazım şekilleriyle kurulu Muharremnâmeleri de zikretmek gerekir. Bu çoklu tarzın “Türk edebiyatındaki ilk örneği Yazıcıoğlu Mehmed’in “Muhammediye” adlı eserindeki *Vefayâtü’l-Hasan ve’l-Hüseyin* adlı manzumedir” (Gürbüz, 2016: 225). Eser Mesnevi biçiminde yazılmış olmakla birlikte içinde kaside, terki-i bent, terci-i bent ve çok sayıda müstezat bulunmaktadır.

Hüseyin Vâiz Kâşîfi ya da Radiyüddîn Ali b. Musa et-Tâusî gibi İranlı yazarların da tesiriyle Hz Hüseyin’in bu dünya ayrılığı farklı açılımlarla düşünülmüş ve facia yönüyle değil his evrenini daha kuşatıcı beşerî yönelimlerle işlenmiştir. Bu yüzden de “maktel” adıyla değil de *Ravzatü’ş-Şühedâ*, *Hadîkatü’s-Su’adâ*, *Sa’adetnâme* gibi adlarla anılır olmuştur (Güngör, 2007: 780-781). Bu bağlamda örnek verilecek eser, haklı şöhreti ile Fuzûlî’nin *Hadîkatü’s-Su’adâ*’sıdır. Eserin tenkitli neşri Güngör tarafından yapılmıştır (1987).

Batılı araştırmacılar da Hz. Hüseyin’in yaşadığı ve yaşattığı dünya ayrılığını şehadet temi merkezinde işleyen eserler kaleme almışlardır. Arnold Noldeke, *Das Heiligum Husain’s zu Kerbala* (Hüseyinlerin Sığınağı Kutsal Mekân Kerbelâ) (Berlin, 1909); İvan J. Lassy, *The Muharram Mysteries among the Azerbaijan Turks of Caucasia* (Kafkas Azerileri arasındaki Muharrem mistisizmi) (Helsingfors, 1916); G. E. von Grunebaum, *Muhammadan festivals* (Muhammedî seremoniler) (New York, 1958. s. 85-94); Frederic Maatouk, *La representation de la mort de l’Imam Hussein a Nabatieh (Liban-sud)* (İmam Hüseyin’in Nebatiye/Güney Lübnan’daki ölümü) (Beirut, 1974) bunlardan bazılarıdır (Aktaran Aksu, 2010: 373-374).

Coğrafya eksenine bakılacak olursa “İran, Irak, Anadolu, Rumeli, Suriye gibi bölgelerde” Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt’ten ayrı kalmanın acısını anlatan özlem dolu mısralar yazma geleneğinin yaygın olduğu söylenebilir (Gürbüz, 2016: 226). Kerbelâ’nın müstakil yorumlandığı edebî sahalarda bu feci yaşanmışlığa atfedilen kıymetler, mecaz ve teşbihler için estetik malzeme kaynağı oluşturmuş; “bilhassa Türk edebiyatında başta divan şairleri olmak üzere konuya eğilen sanatkarların, halk âşıklarının his ve hayal dünyalarının ortaya konmasında önemli bir mazmuna dönüşmüştür” (Uzun, 2002: 274).

Hz. Hüseyin’in Kerbelâ olayını anlatan manzum eserlerin, özelde maktellerin bir kısmı süslü nesrin her türlü dil imkânlarını sarf ederek ortaya çıkarılmış iken bir kısmı da halk diliyle ve sade üslupla yazılmıştır. Kastamonulu Şâzî’nin *Dâstân-ı Mak-*

tel-i Hüseyin adlı eserinin ardından Türk edebiyatında da müellifi genellikle tam bilinmeyen halk için yazılmış pek çok maktel bulunmaktadır. XVI. yüzyıla kadar bu sahada yazılan maktelerde özellikle Ebu Mihnef örnek alınmıştır. Bu yüzyıldan sonra ise Hüseyin Vâiz taklit edilmeye başlanmış ve *Ravzatü'ş-Şüheda* benzeri makteller kaleme alınmıştır (Güngör, 2007: 781).

XVIII-XIX. yüzyıllarda genelde dinî mevzulara, bilhassa Kerbelâ olayına odaklanan mersiyeçilik geleneği zengin bir külliyyat vücuda getirmiştir. Bu külliyyata ait önemli bir örnek, XIX. yüzyılda yaşayan Molla Mirzâ Muhammed Takî'nin kaleme aldığı; İran, Irak, Rumeli, Suriye gibi coğrafyalarda ve Anadolu Alevîleri arasında *Gülzâr ya da Kenzü'l-Mesâib*³ Kitabı adıyla bilinen ve yas merasimlerinde en çok okunan eserdir.

2. 1. Kumrî

Bu yazı ayrılık acısının Ehli Beyt'e duyulan sevgiyle harmanlandığı *Kenzü'l-Meşâ'ib*⁴ /*Kumrî* Kitabı adıyla bilinen eserin nesih hat ile istinsah edilmiş yeni bir nüshasıyla ilgilidir. Yazmanın başlangıç kısmında “Mirzâ Muhammed Taqiyu'l-mütehalliş be-Şumrî-yı Gülzârî Hüseynî” ve “Muhammedu't-Taqî ibni'l-merhûm İbrâhimu'd-Derbendî el-mütehalliş-i be-Şumrî” ifadelerinden anlaşıldığı üzere şair, Derbendli Mirzâ Muhammed Takî'dir ve kullandığı mahlas Kumrî'dir. Yazıya konu olan nüsha 186 varaktır. Her sayfada yaklaşık 30 mısra bulunmaktadır. Kullanılmış dil Azerî Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. Nüshanın yazıldığı malzeme defter kâğıdı türündendir. Varaklarda müstensih adını belirten herhangi bir ibare görülememiştir. Eserin ketebe kaydı ile ilgili ayrıntılar aşağıda belirtildiği gibidir:

Yazmada “Hazâ kitâbu kenzu'l-meşâ'ibu'l-maḥşûşî ve taḥşîḥ şode men te'lif 'alî-cenâb fazâ'il ve kemâlât-i iktâb Mollâ Mirzâ Muhammed Taqî tâcir-i Derbendî-yu'l-mütehallâş be Şumrî ve kazâu'l-lâh” (*Gülzâr-ı Hüseyniye* sene 13⁵)” ifadeleriyle kayıt senesi verilmiştir. Yazmanın ilk sayfasında yer alan “Hazâ el-munteḥeb-i Kitâb-ı Şumrî-yı Derbendî” ifadelerinden anlaşılan nüsha içeriğinin Kenzü'l-Meşâ'ib adlı eserin tamamını değil buradan seçilmiş bölümleri kapsamış olduğudur. İlk varakın diğer sayfasında “El-müsemmâ be-Kenzu'l-Meşâ'ib-i teressümî” ibarelerinde Kenzü'l-Mesâib adlı eserin resimlendirilmiş olduğu belirtilmektedir. Halk için yazılmış bir eser olması, bu tür somutlamanın gerekçesi olarak düşünülebilir. Eserin sonunda “ṭab' -ı resîde Hicrî 1300 sene be-nevisî ketebe” kaydıyla eserin telif senesi kesinleşmiş olmaktadır.

Yas merasimlerinde en çok okunan eser olmasından ötürü çok sayıda nüshası bulunan Kenzü'l-Meşâ'ib adlı eserin sarı kâğıda yazılmış yaklaşık 80 varaklık bir başka nüshası Şumrî-yı Gülzâr adıyla kaydedilmiştir. Eserin ilk sayfasında “ḥazâu'l-mücelledü'ş-şânî” ifadelerinden ikinci cilt olduğu anlaşılmaktadır (Turuz, 2011). Burada düşünülen sene kaydı Hicrî 1328'dir. Elde bulunan bir üçüncü nüsha yine sarı kâğıda yazılıdır ve “Kenzü'l-Meşâ'ib” adıyla kayıtlıdır. Burada geçen tarih ise

Hicrî “fî 26 rebî‘-i evvel 1329” biçimindedir. Bu nüshanın sonunda, “Temmetü’l-kitābu’l-mustaṭāb be-‘avni’l-Meliki’l-Vehhāb ḥasbu’l-fermāyiş cenāb-ı umdetü’l-e‘ āzīm ve’l-a‘ yān-ı Meşhedī Muḥammed Aḳa veled-i erfa‘ u erşed Ḥazret-i mustaṭāb-ı iftiḥāru’l-ḥācc-ı ḥācī Aḥmed Aḳa ve eimme-i iclāllahu’l-‘ālī ḳalemī gerde ve ketebehu Muḥammed ‘Alī Tebrīzī” olarak belirtilmiş ifadeler yer almaktadır. Nüshanın müstensihî “ketebehu Muḥammed ‘Alī Tebrīzī” tanımlamalarıyla belirtilmektedir.

Defter kâğıdına yazılı ve makale konusunun kaynağı nitelikli nüshada hamd sözü ile başlayan ve genel anlamda Fars dili kurallarına göre yazılmış ilk on mısra besmele adıyla tanımlanan bölümdür. Ardından aşk temalı rubaiyyât kısmı gelir. Ardından sebep-i telif ve Nasîreddin Şah’ı öven mısralar gelir. Yazmada başlık olarak tasarlanmış bölümlerin sayısı 90’a yakındır. Bunlar Allah’ı öven ve O’na yakarış duygularıyla dolu olan münâcaat ile Peygamber methiyesi içeren na‘at ve Hz. Ali’yi öven kasideler şeklinde devam eder. Kitapta “kaşîde” ifadesiyle başlayan başlıklar, ilk 49 sayfada yer almaktadır. Bölümler arasında “meclis” ifadesiyle başlayan 64 başlık bulunur. Bu 64 başlık içinde Hz. Hüseyin’in konu edildiği yerler “Cenāb-ı İmām-ı Ḥuseyn ‘Aleyhi’s-selām” veya “Cenāb-ı seyyīdu’ş-şühedā” gibi nitelermelerle adlandırılmıştır. Bununla birlikte “Müslim İbn-i ‘Aḳīl ‘Aleyhi’s-selām, Cenāb-ı ‘Alī Ekber ‘Aleyhi’s-selām, Cenāb-ı Ḳāsim ‘Aleyhi’s-selām, Ḥazret-i‘ Abbās ‘Aleyhi’s-selām, Cenāb-ı Seyyīd-i Süccād, Ḥurr, Cenāb-ı Şehr-i Bānū” gibi özel kişilerle ilişkilendirilmiş recezler, müteferrik beyitler vardır. Ayrıca “Rehber-ı Cenāb-ı Müslim Der-Berāber-i Eşḳiyā”, “Meclis-i Pençom Muḥārebe-i Cenāb-ı ‘Alī Ekber”, “Keyfiyet-i tülū‘-ı numūden şubḥ-ı ‘āşūrā” gibi başlıkların ardından “Adım Ali Ekber”, “Bir lahza ağladım” gibi kahramanların kendi ağızlarından yaşanılanların doğrudan aktarıldığı mısralar mevcuttur ve bunlar çoğu kez nevha-han veya nevha-sera gibi adlandırmalarla anılır. Olay sunuluşunda göze çarpan zengin başlıklandırma biçimde de çeşitliliğe yol açmış ve bu söyleyişte de devam etmiştir. Dolayısıyla her bir kahraman için ayrı ayrı düzenlenmiş bölümlerde üslup farklılığı kaçınılmaz olmuştur.

Kitapta “keyfiyet” ifadesiyle başlayan ve devamında “ehl-i Küfe vu Şām”, “leşker-i eşḳiyā”, “leşker-i Yezīd rū-yı siyāh-pelīd” gibi topluluk adlarının nitelikleriyle verildiği başlıklar da bulunur. Aslında eserde geçen topluluk ve kişi adı oldukça fazladır. Bunlardan başlıcaları sıralanırsa: Hz Hüseyin ve aile yakını olanlar, annesi ruh-ı revan Fatıma; yadigar-ı Ali olan Hz. Abbas, zevceleri Şehr-i Banu, Rubab ve Leyla, Şehr-i Banu kızı Fatıma, Rubab’dan olma kızı Sekine; oğulları Ali Ekber, Ali Asgar, Abidin-i bîmar/Zeynel Abidin; İmam Hasan oğlu Kâsim, kız kardeşleri Gülsüm ve Zeynep; kötü vasıflarla anılan Şam hükümetinin başı Yezid, Hz. Ali’nin katili İbn-i Mülcem, susuz boğazı kesen Şimr ve savaşın ileri safhalarında Hz. Hüseyin’den yana taraf değiştiren Hurr yazmada bahsi geçen belli başlı kimselerdendir.

Kitabın Allah’ı ve Peygamberi öven şiirlerin çok az bir kısmının Arap dili kurallarınca yazıldığı görülmüştür. Bunların dışındaki bazı bölüm başlıklarının da Arapça teşkil edildiği belirlenmiştir. Yalnız başlıklar arasında Fars ve Arap dili kuralları bira-

rada işlenmiş olanlar da vardır. Mesela “İbtidā-ı Zebān-ı hāl Cenāb-ı Seyyid-i Süccād (‘A.S.) Bā-Yezīd-i Mel’ūn Bed-bünyād Dāru’l-cefā-yı Şām ‘anā-yı”⁶ Muḥammes” böyledir. Eserin “Ḥayr-ı nazme mübtedā Kumrī; Mübtedā şî’ire şahā Kumrī” sözleriyle giriş yapıldığı sekiz satırlık hamd ile başlanmış mensur besmele kısmı Arapçadır. Eserin asıl başlangıcı manzum besmele kısmı olup Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır. Mesela geçen eylemler Türkçe, tamlamaların çoğunluğu Fars dili bir kısmı da Arap dili yapısına uygun şekildedir. İlk sayfalarda bulunan “ruba‘ıyyāt” başlıklı kısım Farsça söylenmiştir. Sade ve tahkiye tarzında denilebilecek bir anlatımın olduğu eserde şairin sanat yapma endişesi olmasa da duyarlılığı yoğun lirik tümceler anlatıma estetik bir doku katar.

Yazmadaki hâkim dil Azerbaycan Türkçesi özelliklerini taşır. Hem yerel hem de arkaik unsurlar taşıyan bu halk dili az da olsa bazı yazım kusurları barındırmaktadır. Özellikle “ñ” ile ifade edilmesi gereken ilgi ekinin her zaman “n” ile gösterilmesi; seyrek de olsa /+lAr/ çokluk ekinde “-r” sesi düşmesi bahsedilebilecek eksiklerdendir. Ayrıca:

/-dU/ “doldu lıvan” ~ /-dI/ “bir āşüfte oldı o kibr u la‘ın”, “oldı düçār” ya da

/-mUş/ “olmuş ḥazān-ı nevres” ~ /-mİş/ “lāle renk olmuş”, “olmuş bahār-ı gülşen” ya da

“dayanmıram meni kıoy Kerbelā’da” ~ “amm oğlı dayanmaram gelem” örnek tümcelerde görüldüğü üzere bazı eylem kip ve eklerinin yazımında az da olsa çift şekillilik göze çarpar. Bu durum bazı sözcüklerde de görülür; “ayru/ayrı” örneğinde olduğu gibi: “ayru ‘Bir ayru āfıtāb icād édübdür Kādır mennān” ~ “ayrı ‘vaṭandan ayrı düşüb şāh-ı dīn”, “bir ayru nazma düşüb mülk-i çarḥ-ı nīlī-fām”.

Kumrī mahlasıyla yazılmış bu eserin sahibi Derbendlidir. Evliya Çelebi’nin adlandırmasıyla Demir Kapı denilen bu şehir günümüzde Dağıstan sınırları içindedir. “Birçok defa el değiştiren Derbend’de halkın daha Ortaçağda Arap hâkimiyeti sırasında Türkçe konuştuğu bilinir. İstahrî’ye göre IX. ve X. yüzyıllarda şehir halkı Hazar Türkçesi ve diğer bazı lehçeleri konuşuyordu. XIX. yüzyılın ortalarında Derbend’e gelen I. N. Berezin, Türk lehçelerinden birinin (Azerî Türkçesi) şehirde baskın olduğunu yazar” (Muhammedoğlu, 1994: 165). Rus egemenliği sonrası 1920’den itibaren Rusça yaygınlık kazanır. Bugün bölge halkının büyük bir bölümü Lezgice ile bu dile yakın olan dilleri konuşur.

Türlü anlam açılımları ve mazmunlara dayalı imge yapısıyla klasik şiir, aruz adı verilen özel bir ölçü donanımına sahiptir. Estetik kıymetteki bu ölçü, ritim sağlayıcı kalıplarıyla kimi söz ve hecelerin vurgusunu belirginleştirir iken mısra/ beyit anlamına ilişkin sezgisel algıya da derinlik kazandırır. Çalışılan yazma metinde daha çok aruzun remel bahri olan fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fa’lün ölçüsü kullanılmıştır. Eserin ritmik tınısı, duygu yoğunluğunun hissedilmesine de yol açan yinelemeler, önelemeler gibi stilistik unsurlarla sağlamlaştırılmış gibidir:

“Lebbeyk ey Şehenşeh-i kevn u mekân baba
Lebbeyk ey cihânda olan bağırî kıyan baba” ya da

“Ne şems u kâmerden ne eflâkden
Ne cinn u beşer merkez-i hâkdan”

örneklerinden de anlaşılacağı gibi başvurulan tekrarlar ve öncelenen söz ögeleriyle ritmik bir akış sağlanırken şiirin duyuş dünyası da göz ardı edilmez anlama dair ipuçları bu akışın içine sindirilir.

“Öncelemeler” söz dizisine derinlik kazandıran önemli bir unsur olarak görülür. “Sözü şiir yapan gizil ve etkin güçlerin arasında ‘öncelemeler’in özel bir yerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz” (Dilçin, 2008: 42). Bununla beraber söz kalıplarını başkalaştıran önemli bir dil kullanımı da sonlamalardır. Şiirdeki çağrışımlara derinlik katan, ses ve anlam birlikteliklerini ahenk açısından zenginleştirerek söz tınısındaki etkiyi kalıcı kılan önceleme ve sonlama şeklindeki bu tümce kurulumları bilhassa şiir dilindeki “soyut kavramlara somut boyutlar getirmekte, bir renklilik, genişlik ve derinlik kazandırmaktadır” (Dilçin, 2007: 342).

Öncelemeler ile oluşan devrikleme tarzı tümceleri kural dışı olarak tanımlamaktan çok önemli sayılan ögenin söz diziminde öne çekilmesi şeklinde düşünülmüş ve “söz diziminde baş yer, sözün ve konunun eksenî durumunda olan öge içindir, tümcede görevi ne olursa olsun o kelime öne alınır” kabulüyle stilistik bir zorunluluk sayılmıştır (Dizdaroğlu, 1976: 250-252). Divan şairleri kendilerine özgü önceleme denemeleriyle mazmun adıyla ilk akla gelen klişe uygulama ya da kavram ve biçimlerin sınırlı çerçevelerini aşabilmiş ve geleneksel çizgiye türlü çağdaş biçim bilimsel /stilistik unsurlar katabilmişler; tümce ögelerine, söz dizimine bağlı farklı işlevsellikler yükleyebilmişlerdir. Kaldı ki sözün şiirsel katmanlarını akıcı bir dizilimle besleyen önceleme ya da devriklemeler “Türk edebiyatının yalnız klasik döneminde görülen bir düzenleme değildir. İslam öncesi eski Türk şiirinde mısra başında (ön ses), ortasında ve sonunda kafiye kullanımı söz konusudur” (Aslan, 2010: 2). İslamiyet sonrası Türk şiirindeki sözcük sıralanışında daha çok söz-ses uyumu sebebiyle yapılan öncelemeler ve sonlamalarla sıkça karşılaşıldığı bilinir. Bu durumda önceleme ve sonlamaların Türk şiir dili tertibinde önemli bir ayrıntı olduğu sonucuna varılabilir.

3. Yöntem

Bu çalışmada Özünlü’nün dil kullanımını bakımından ileri sürdüğü “şiir dilindeki önceleme” (2001: 93) ayrımları benimsenerek şiir tümceleri, sözdizimsel öncelemeler açısından dikkate alınmış; devrik kullanım ile öncelenen dil ögeleri incelenmiştir. Yazma eser, ayrılık merkezinde taranmış ve beyitler/mısralar yüklem/eylem, zamir, edat öncelemeleri ile karşılaşılan anlamdaş, yakın anlamlı, karşıt anlamlı sözler gibi söz öncelemeleri başlıkları altında değerlendirilmiştir. Sonuç olarak türlü söz kullanımlarının anlam ilişkisi ve söz dizilimi bakımından açılımları yansıtılmak istenmiştir

“Öncelenen sözden geriye doğru gidildikçe mısra ya da beyitte duygu ve düşünce boyutlarını genişleten görevli sözcükler mutlak vardır” (Dilçin, 2008: 45). Bu itibarla klasik şiir düzeni içinde belirlenen söz önceleme örnekleri, metnin gerektirdiği duyarlılıklarla beyit ya da mısra üzerinden yorumlanmış; gerektiğinde beytin anlam dünyasına etkisi tespit edilmiş söz sonlamaları da dikkate alınmıştır.

4. Sınırlılıklar

Nüşhada sadece “ayrılık” sözünün geçtiği mısralar taranmıştır. Yazma eserin “ayrılık” teminin yoğun işlendiği bölümler nazarıyla gözden geçirilmesi makale boyutlarının aşılması içindir. İlgili sözcüğün türevleriyle birlikte 8 farklı bölümde geçtiği görülmüştür. Bu türevlerin toplam sayısı 208’dir⁷. Belirlenen beyitlerde/mısralarda geçen zamir-edat-yüklem öncelemeleri işlenirken bunların yol açabildiği devriklemeler sözcükte anlam boyutuyla verilmek istenmiştir.

5. Bulgular: Öncelemeler

Eserde benimsenmiş anlatım biçimi çeşitli stilistik kullanımlarla desteklenmiştir. Benimsenen tahkiye ile olaylara ait bilgi aktarımı, bir düzen dâhilinde verilmekte; yoğun duygulanmalara zemin hazırlayan motiflerin belli bir sırada okura sunulması sağlanmaktadır. Stilistik kullanımlardan biri olan öncelemeler, bir söz ögesinin tümcede alışılmış yerinde kullanılmayıp aynı söz dizisi içinde öne alınmasıyla yapılır. Aşağıdaki tasnif çerçevesinde öncelemeler ele alınmıştır. Ancak öncelemelerle birlikte söz ögesinin sona getirilmesiyle yapılan sonlamalar arasında bir nevi dizilim ilişkisi saptanmış stilistik kullanımlar da vardır. Gerektiğinde bu husus örneklendirilmiştir.

5.1. Söz Öncelemeleri

- 5. 1.1. Zamir
- 5. 1.2. Edat
- 5. 1.3. Eylemsi
- 5. 1.4. Yüklem

5.2. Anlam Açısından Öncelemeler

- 5. 2.1. Anlamdaş Sözler
- 5. 2.2. Yakın Anamlı Sözler
- 5. 2.3. Karşıt Anamlı Sözler
- 5. 3. Diğer Sözcükler
- 5. 3.1. Soru Sözcükleri

5.1. Söz Öncelemeleri

5. 1.1. Zamir

Kumrî’de kişi zamirleri, taranılan nazım parçalarının farklı beyitlerinde bulunduğu gibi aynı beyitte olan öncelemeler şeklinde kullanılmıştır. Aşağıda bu durumun örnekleri yer almaktadır.

(Sözcük anlam kaydı *Misalli Türkçe Sözlük*'ten (Ayverdi, 2005) faydalanılarak oluşturulmuştur).

Aşağıdaki beyitte öncelenen zamir, *bî-naşibler*” ifadesini niteleyen söz grubu içinde yer almaktadır. Bir diğer deyişle öncelenen dil ögesi “men”, /+dEn/ uzaklaşma durum ekini alarak, öznenin sıfatı işlevini görmektedir.

Söylerdi sizden ayrılırım ey ğaribler
Menden şora belāya düşen bi-naşibler (23/13)¹

Aşağıdaki beyitte geçen “seni” öncelemesi, ardından gelen “meni” zamiri öncelemesiyle aynı mısradaki bir koşutluk da gerçekleştirmektedir:

Seni vaṭanda
meni Mekke’de ğarib eyledi

Seni vaṭanda meni Mekke’de ğarib eyledi
Zamāne saldı ‘aceb ayrılık araya bacı (50/17)

Aşağıdaki beyitlerde zamir öncelemesi ile birlikte “sen”~ “özüm” ile “men”~ “özün” sözcükleri birbiriyle ilişkilendirilmek suretiyle öncelemeler yapılmıştır.

Ne kadar men saḳam aç başım üste çetr-i ‘alem
Seni özümden ayırmeklige rızā degilim (99/17)

Dér fiġān-(i)le el saḳla dil-fikār bacı
Meni ayırma özünden atub kenāra bacı (160/09)

Aşağıdaki örnekte olduğu üzere genel olarak kişi zamirlerini öncelemek gerçekte hitap edilen kimsenin vurgulanması amaçlıdır.

Ḳabaḳca bilse idim bu cefā surrāḳından
Bizi ayırmaz idim hiç ana ḳucaḳından (54/13)

Aşağıdaki beyitin ilk mısraında “sen” öne alınmıştır. İlk mısradaki “ağlaram” I. tekil kişi eki ile yapılan sonlama ve ikinci mısradaki geçen “penahım” sözcüğündeki I. tekil kişi iyelik eki ile yapılan önceleme, yapıda kurulu geometrik dizilimi de göstermektedir. Bu beyit aynı zamanda metnin büyük bir bölümünde kullanılmış monolog tarzının işlendiği örneklerden birini teşkil eder.

Sen kimi ḳardaşdan ayrılmaḳ çetindür ağlaram
Yoḳ penāhım bî-kesem vā Ca’ ferā vā Ḥamza tā (102/03)

Metinde yer alan çok yönlü üslup kullanımı gereği kendi kendi konuşma demek olan monolog tarzının yanı sıra karşılıklı konuşma ile kurgulu bölümler de vardır: “men” zamiri ile yapılan sonlama ve “sen” zamiri ile yapılan önceleme bu tarzın uygulandığı örneklerden biridir.

¹ İlk numaralandırma ilgili beytin ait olduğu şiiri belirtir; ikinci numaralandırma beyit sırasını gösterir.

Zeyneb d̄erdi nāle çeküb yā H̄useyn meni
Senden şora es̄ir-i beyābān ayırdılar (182/05)

Bahsi geçen geometrik dizilim aşağıdaki ilk mısraın sonunda bulunan kişi zamiri ve diğer mısraın başında öncelenen “sen” örnekleriyle de yapılmıştır. Dolayısıyla öncellemeler yanında sonlamalar da metindeki şiirsel söylemi farklılaştırmak için başvurulmuş stilistik unsurlardandır denilebilir.

Çoğ ağlama ölenlerimün yādigārı sen
Senden ayırmasun atam oğlu H̄udā meni (140/12)

Aşağıdaki beyitte de sonlanan “Zehrā” ve öncelenen “o” zamiri ile şiir boyunca sıkça karşılaşılan geometrik dizilim gerçekleştirilmek istenmiştir.

Seni k̄asem v̄erürem kab̄r-i pāk-i Zehrā’ya
Onı yanundan ayırma girende da’ vāya (76/26)

Bazı zamir sonlamaları ve öncellemeleriyle yapılan biçimlendirmelerde geometrik bir dizilim göze çarpar. Aşağıdaki beyitte de sonlanan “oğlum” ve öncelenen “sen” zamiri ile bu tür bir yapılanma söz konusudur.

Mükedder olmagilin izin v̄ermenem oğlum
Seni bu çölde anandan ayırmanam oğlum (158/26)

Zamir öncelime, anlatımda muhatabı öne çıkaran bir üslup özelliğidir. İlgili örnekler aşağıda sıralanmıştır. Bunlar arasında ilk iki örnekte “meni” ve “sen” olarak öncelenen kişi zamirleri ilgili tümcelerinin nesnesi konumundadırlar. Bu beyitleri takip eden son örnekte “menden” ve “ondan” olarak öncelenmiş kişi zamirleri uzaklaşma durum ekini alarak tümleç görevini üstlenmişlerdir.

Meni ayırma ‘ Alī Ekber cevānundan
Gidüb ona yetişdim ‘ ālem-i beķāda ‘ ammū (146/09)

Zenc̄iri kısmet eylediler men elem-keşe
Sen b̄i-nevāya h̄ancer-i bürrān ayırdılar (182/06)

Menden Sek̄ine ayrılabilmez gerek kıala
Ondan ‘ ilāve d̄idesi h̄ün-bār durmasun (82/09)

5. 1.2. Edat

Öncelenen edatlar aracılığıyla hedeflenen farklı söyleyiş tarzı, olay silsilesine yönelik işlevleriyle dikkat çekerken öncelenmiş dizilimleriyle de duygu yoğunluğunun daha etkin verilmesine hizmet etmiş gibidir. Taranmış beyitlerde “evvel, egerçe, velî, dağlı, çün” edatları öncellemeler yapmak için kullanılmıştır. Aşağıda bazen tek mısradaki bazen her ikisinde de bulunan bu öncellemelere verilmiştir.

Evvel H̄ad̄ice tek anadan h̄asret ayrılıb
‘ Ālemde yandı āteş-i hicrāna Fāṭıma (26/09)

Egerçi siz anadan ayrılub olubsuz h^vār
Velī men ölmüşem oğlanlarım belāya dūçār (55/28)

Yaķın oldu bugün senden ḥasret ayrıldum
Daḥı buyurma gelen Kerbelā dēdün bildüm (80/13)

Aşağıdaki son üç örnekte “çün” sebep edatı, öncelenen öğelerdendir. Bu dizi-
limle “çün” edatının yüklendiği açıklama bildirimi kullanılmak istenmiş ve yapılan
öncelemeler, ayrılık ile sonuçlanmış olayın mümkün nedenlerini sıralamaya hizmet
etmiştir.

Gelsün görüm dalunca dū-bāre cemālini
Çün ayrılık ‘alāmeti hicrān bināsi var (146/19)

Çün meclis-i şehādete mihmān ayırdılar
Ol bezme yetmiş iki cān ayırdılar (181/20)

Yoḥdur raḥīl-i nevḥa-gerden rāḥili özgeye
Çün nazm taḥtına onı sulṭān ayırdılar (182/11)

5. 1.3. Eylemsi

Tarama sonrası belirlenmiş beyitlerde “gelince, yanan, yanunca, yatanda, yan-
dırmak için, göricek, ayırub” eylemsileri ile öncelemeler yapılmaktadır. Bu örnek-
lerden biri olan aşağıdaki beyitte öncelenen “gelince”/“gel-” ile “ayrılık” kelimeleri
aralarında sezilen karşıtlık ilişkisi aynı tümce içinde olması itibariyle dikkat çekicidir.

Gelince ayrılıktan figāna peyveste
Apar yanunca dērdim cān-būsiden üste (163/19)

Aşağıdaki beyitte öncelenen /-An/ sıfat eylem eki hâlihazır durumu anlatırken
ayrılık hasretiyle yaşanan zorlu mücadelenin “od” sözcüğü ile ifade edilmesi “yan-”
eylemiyle “od” sözcüğü arasındaki ilginin güçlü bir şekilde hissedilmesine hizmet
etmektedir.

Cihānda ḥasret-ilen ayrılan ‘iyālinden
Yanan firāk odına bī-ḳarār cānım vāy (176/28)

Aşağıdaki beyitte de “yatanda/yattığında” eylemsi ekiyle geçmiş zaman ve şim-
diki zaman birleştirilmekte ve bu süreklilik içinde “daima” hissi uyandırılmak isten-
mektedir.

Ayırma göz ḳabaķından hemīşe yanında al
Yatanda baḡrıda bas ḳollarıda boynına sal (179/01)

Aşağıdaki beyitte öncelenen “āh” sözü malum olan “inleme, feryat etme”den
çok “yanma” anlamıyla düşünüldüğünde, ilk mısradaki kullanılan “āh” ile II. mısradaki
öncelenen eylemsi “yandırmak” sözü arasında bir koşutluk ilişkisi sezilmektedir.

Āh ol-zamān ki āl-ı ‘ abā ḥayme-gāhına
Yandırmak için āteş u sūzān ayırdılar (181/28)

Aşağıdaki beyitlerde öncelenen eylemsiler ile olayların süreciyle ilgili ayrıntılar somutlaşmakta; beyitler yaşanılmış olanı aktarmakla hareketli bir boyut kazanmaktadır.

Göricek şehidler bedenini āl-ı Muştafā
Zülfin edüb nām-ı perişān ayırdılar (182/04)

Gel meni de aparub kızlarda vēr qaravaş
Ayırub kıyma özünden böyle bīmār meni (140/24)

Yapılan öncellemelerin içinde eylem soylu olanlar ile eylemsilerin gördüğü işlev, beyitlerde verilmek istenen hareket boyutu açısından önemlidir. Çünkü acının durağanlığa yakın usanç hâli şiirin genel havasına işlenmişken, süreci anlatan eylem ya da eylemsilerle devinim içeren bir canlandırma okura sezdirilir. Başka bir deyişle, ayrılık acısı dolu lirik anlatımla yaratılan mahzun duruş yanı sıra geçmişe dair bilgi boşluklarını dolduran öğretici tavır alış bir aradadır ve böylece okurun kalbinde gerçeklik algısının takviye edilmesi tasarlanır.

5. 1.4. Yüklem

Ayrılık temi merkezinde düşünülen çalışmada, taranarak elde edilmiş beyitlerde yüklem öncellemelerinin diğer örneklere nispetle sıklık oranı daha çoktur. Aşağıdaki beyitlerde eylem soylu yüklerle gerçekleşmiş öncellemelerden olan görülen geçmiş zaman ekinin öncelendiği mısralar yer almaktadır. Bu ekin taşıdığı kesinlik ifadesiyle okur, âdeta şairin yaşadığı ve yaşatmak istediği mâtemin keskin hüznüne sürüklenir gibidir.

Söyledi sizden ayrılıram ey ğarībler (23/13)

Bir dem ayırmaz idi yanından ‘iyālini
Eyledi onlar-ile cevāb u sū’ālini (24/08)

Aşağıda “ayır-” eylem gövdesinden türemiş yüklemelerin öncelendiği mısralar yer almaktadır. Acı olayın anlatılmasında sıkça kullanılmış “ayrıl-” sözü eserdeki hâkim iletiyle bütünleşmiş öncellemelerin başında gelir.

‘Azīz saḥla onı Ḥaḳ rızāsı cānundan
Ayırma Şāma gidende hemīşe yanundan (146/25)

Ayırma oğlumı da‘vā düşende yanundan (146/22)

Ayrılıb atı Kāsımın elinden ‘inān (147/25)

Ayırımışım anasından bu çölde ḥasret-ilen (161/04)

Ayrılma mende dāğ-ı ğam firḳatun ḳalub
Her zīynetün tamāmdur bir zīynetün ḳalub (164/25)

Ayırma göz kabağından hemîşe yanında al (179/01)

Yüklem ögesinin öncelenmesiyle olaylar arasındaki geçişler, şiir tümcelerinin anlama dayalı açılımlarından faydalanılarak okura sunulmaktadır. Âdetâ bir meddâh edasıyla tahkiye edilen olaylar silsilesi sadece III. kişinin tanıklamalarıyla değil, olay kişileri aracılığıyla da verilmektedir. Aşağıdaki beyitte bulunan anlatım, I. kişiden yapılan aktarımlara bir örnektir:

Dêrdi ayrıluram sizden ey ‘azîzlerim
Êdin hâlâl dađı oldu ađiret seferim (35/09)

Bu durum üslup çeşitliliğı yaratarak anlatımda yeknesaklığın önüne geçmektedir. Bu şekilde okurun ilgisini canlı kılma ve olay gelişim sırasını hatırdâ saklı tutma mümkün olabilmektedir. Yüklem mısra önündeki kullanımıyla ortaya çıkan canlandırılmalar şairin gerçeklikle kurduğı ilgiyi hareket bağlamında yardım eden tasarımlardandır. Aşağıdaki beyitler bu türden öncelemelerle yapılan somut yaklaşımlardandır.

Nâgehân hâtırına düşdi Hüseyn ayrılıku
Geldi efgâna bülend oldu o bi-yâr sesi (46/05)

Dêdi seriyye eyâ şâh-zâde-i deverân (146/20)

Aşağıdaki mısradâ tespit edilmiş yüklem öncelemesi, yüklem vurgusunu kullanım amaçlıdır. Burada gerçekleşen öncelemede, yüklem ögesinin üzerine topladığı vurgulu dokunuşlarla yaşanmışlığı verme hissini kuvvetle yansıttığı görüldü.

Yapuşdı dâmene ‘arz kıldı ey baba cân (146/24)

Buyur haçan geleceksin gözetledim yolunu (53/27)

Olaya dair sunulan kesitlerle bir şekilde görselliğı destekleyen hareket ifadeli yüklem öncelemeleri şiirde önemli bir yapı ayrıntısıdır. Çünkü bu tasarım hayal ile gerçek arasındaki kurguya dayalı bağı gerçek lehine zorlayabilmekte; önceleme ile gerçekleşen devrikleme ve somutlamalar, şiir boyunca işlenen anlam derinliklerini pekiştirmekte ve böylece anlatı gerçekler dizgesine taşınabilmektedir. Aşağıdaki beyitlerde öncelenen yüklemelerle oluşmuş devriklemeler ve somutlamalar, olay anlatımını gerçek hayattan kesitlermiş gibi sergileme durumuna verilen örneklerdendir.

Dêyüb bu sözleri ayrılmaz-idi yanından
Çekerdî oğları bir bir yaralu cânından (134/12)

Oldı esîr ehl-i harem yandı hâyemeler
Kırhdan bir eksük ‘avreti nâlân ayırdılar (141/14)

Şartlı ifadelerle gerçekleşen yüklem öncelemelerinde uyarı anlamı ihtiva eden devriklemeler göze çarpar. Bu arada olayların meydana geldiğı mekânlar da somutlamalardan payını alır ve anlatımdaki gerçeklik boyutunu bariz kılar.

Ƙader feryād ederdi Һasret ayrılma ‘iyālundan
Olursan Kūfede yüzün belāya mübtelā Müslim (49/06)

Yüklem öncelermelerinde değişen kişi ekleri, anlatıdaki kişi kadrosunu yansıtır ve kahramanların birbirlerine karşı olan hislerini anlamamıza yardım eder. Aşağıdaki beyitlerde bu türden duygu tanıklamaları mevcuttur. Bu tanıklamalar aynı zamanda okuru olay kişilerine duygusal bağlamda yaklaştıran motiflerdir.

Dutdum atam seni meydāna Ƙoydı vāveylā (162/09)

Çekdün sitemle kūh u beyābāna Müslimi (54/18)

Olubdı bizler için ağlamak bahāne baba (60/07)

Yėtişdi mevsim-i hicrān meni helāl eyle
Arada ayrılığ oldu binā Һudā-Һafız (145/18)

Aşağıda “gel-”, “git-” eylem kök ve türeviyle yapılmış yüklemelerin öncelendiği mısralar yer almaktadır. Karşıt ifadelerle yapılan öncelermeler karışıklık ve olumsuzlukların yoğunlukla sezdirildiği örneklerdendir. Bununla beraber kaosun kaynağı sosyal çelişkilere bir gönderme de sezdirilmekte gibidir. Çünkü bir yanda gerçekleşen mücadele sonrası kıyım benzeri bir vahşet diğer yanda haksız uygulamalara maruz kalanların peygamber soyundan olmaları; dolayısıyla dinsel anlamda kutsal olanın kıymetini takdir edememe söz konusu edilmiştir.

Gelür fiğān-ile gözyaşlı zār u nāle-künān (147/25)

Gidüb ona yėtişüm ‘ālem-i beğāda ‘ammū (146/09)

Gelsün gördüm dalunca dū-bāre cemālini (146/19)

Getürün ey baba şahrā-yı Kerbelāya meni (179/16)

Gel meni de aparub kızlarıda vēr Ƙaravaş (185/24)

Aşağıdaki beyitte ifade edilen savaşın sonuçlarına “fiğān” ile tahammül etmeye çalışmak ve “saklamak” çelişmektedir. Çünkü “fiğān” etmek aşikārdır; ama “saklamak” gizlilik gerektirir.

Dēr fiğān-ile al saħla dil-fikār bacı (160/09)

Aşağıda cevher fiilinin görülen geçmiş zaman ekiyle birlikte çekimlendiği mısralar sıralanmıştır. Görülen geçmiş zamanın sıkça kullanıldığı şiir boyunca asıl verilmek istenen, yaşanmış bir olayı anımsatmaktan çok insanlığın tanık olduğu bu vahşetin sonuçlarının günümüze olan etkileri üzerine düşündürebilmektir denilebilir.

Bu sözler étmedi ol bī-Һayālara te’sİR
Melāyike gelüb efgāne çekdiler tekbİR (123/17)

Çetindü tâb getürmek böyle cefâya bacı
Cevân(ı)dı yanıda al görmeyüb balam da‘ vâ (50/22)

Yaķın oldu bugün senden ĥasret ayrıldum (80/13)

Aşğıda “yok” sözcüğünün yüklem göreviyle öncelendiğı mısralar yer almaktadır. Üzüntü verici olayların unutulması alınacak ibret hissesinin yok olması anlamına gelebilir. Bunun gerçekleşmemesi için de olay kahramanlarının yaşadıkları çetin çaresizlikler, yokluk çağrıştıran tabirlerle verilmek istenir gibidir. Öncelenen “yoĥ” yüklemelerinin eserin genel havasına uyumlu olarak bu doğrultuda kullanıldığı söylenebilir.

Yoĥ penâhım bî-kesem vâ Ca‘ ferâ vâ Ĥamz(a) tâ (102/03)

Yoĥ mu‘ cezim yaralarda sayebân edelim
Raĥt u libâsım êtdile(r) talan ayırdılar (182/07)

Yoĥdur raĥîl-i nevĥa-gerden râĥili özgeye (181/11)

Aşğıda diğeri isim soylu yüklemelerin öncelendiğı mısralar yer almaktadır. Bu öncemeler de şiiire nüfuz etmiş çaresizliğin sonuçlarıyla işlendiğı öncemelerdendir.

Oğulsuzam meni de gel ayırma yanundan (48/07)

Bu çölde kıanıımı al kıanda kıoşdum kıardaş (47/08)

Firâķ vaķtidür sal boynıma baba kıolunu (53/30)

Kömeksizem susuzam yalküzam ģarîb u vaĥîd (177/03)

5. 2. Anlam Açısından Öncemeler

Yazılışları ayrı ama aynı anlamda olan sözcükler ile anlamı bir merkezde belirlemeye yardım eden yakın anlamlı sözcükler ya da güçlü ses yinelemeleri sebebiyle seçilmiş sesteş sözcükler üslup gereğı bilinçle kurgulanmış söz ve anlama dayalı ifade kalıplarını yaratır. Bu unsurların belli tasarılarla mısralarda dizilimi önceme, sonlama ya da devrikleme gibi dil kullanımlarını gerçekleştirir ve şiiirin yapılandırılması sağlayan düzenleyiciler olarak kabul edilirler.

5. 2.1. Anlamdaş Sözcükler

Anlamdaş olan sözcükler yakın anlamlı olanlar gibi beyitte sezdirilen düşünceyi takviye eden anlam merkezli dil kullanımlarındandır. Bu türlü kullanımlarda sözcük yinelenmesi yoktur; ama yapılan anlam tekrarı ilgili sözün tesiri güçlü kımır. Aşğıdaki beyitte “meclis” ve “bezme” kelimeleri anlamdaş olup mısrada öncemeli olarak kullanılmıştır. Her ikisinde kastedilen şehadete ulaşmış kimseler topluluğudur.

Çün meclis-i şehâdete miĥmân ayırdılar
Ol bezme yetmiş iki cân ayırdılar (181/20)

5. 2.2. Yakın Anlamlı Sözcükler

Pospelov “Anlamsal olarak yakın sözcükler adım adım birbirini güçlendirecek ve böylece daha güçlü etkileyici bir seslendirme doğuracak biçimde yinelenme olacak” (2005: 403) der. Akay ise üslup ile ilgili incelemeler için düşünülen sözcük kadrosu üzerinde durur (1998: 416). Sözcük seçiminin bir plan içinde kurgulanmış belirlemelerle yapıldığına ve şaire yönelik stilistik değerlendirmelere yakın anlamlı sözcüklerin de katılması gerektiğine işaret eder.

Aşağıdaki beyitte geçen “iki oğul”- “iki Yūsuf-ı gül-pîrehan” söz grupları yakın anlamlı önelemelerdendir.

İki oğul yetürüb çoğ cefâların çekdim

O iki Yūsuf-ı gül-pîrehenden ayrılırım (27/19)

“müşkil”-“çetin” yakın anlamlıdır.

Ne müşkil emrdür isteklüsünden ayrılmak

Çetindü tâb getürmek böyle cefâya bacı (50/22)

“kebâb ol”-“yan-” yakın anlamlıdır.

Ġamdan kebâb olub cigerim cānım ayrılır

Cānım yanar bu miñnete cānānım ayrılır (47/11)

“zülümât”-“leyl-dücâ” yakın anlamlıdır.

Zülümât-ı derd u ğamda koyub men elem-keşi

Leyl-dücâda şem^c-i şebistānım ayrılır (47/15)

“kalb”/“cān” unsurlarının her ikisi de hayatı idame ettiren enerji kaynakları olması açısından yakın anlamlı önelemelerdendir.

Kalbim sürürü puşt-penāhım özün elim

Cānım ‘azîzi server u sulţānım ayrılır (47/17)

“sağla-” kelimesi “yanında bulundurmak” anlamıyla; ayırma- kelimesi ise “var olmasını sağlamak” anlamlarıyla düşünüldüğünde beytin vermek istediği iletiyle örtüştüğü görülmektedir. Bu durumda bu eylemler de söz konusu şekilleriyle yakın anlamlı öncelenmelerdendir denilebilir.

‘Azîz sağla omı Hâk rızâsı cānundan

Ayırma Şāma gidende hemîşe yanundan (146/25)

5. 2.3. Karşıt Anlamlı Sözcükler

Karşıtlık bildiren ifadeler hem konu hem de yapının içine sindirilmiş anlam ve söz dizimi boyutlarıyla metinde ısrarlı bir biçimde kullanılır. Böylece haklı-haksız ikilemi güçlü bir şekilde vurgulanmakta; kadim olan iyi- kötü çelişkinin sürekliliği- ne göndermeler yapılmakta olduğu düşünülmektedir.

Aşağıdaki mısradaki “koy- ‘terketmek” “vişāl ‘kavuşmak” anlamlarıyla dikkate alındığında karşıt anlamlı öncelemelerden olduğu görülür.

Qoyub firāq-ile gögü-zenān o serv-i revān
Vişāl-ı Qumrī bī-bāl u perden ayrıldı (145/27)

Diğer örnekler aşağıdaki şekildedir:

“ayrıl- : Ayrı düşmek” “gel-: varmak, ulaşmak” anlamlarıyla karşıt anlamlı öncelemelerdendir.

Ayrılub atı Qāsimun elinden ‘ inān
Gelür fiğān-ile gözyaşlı zār u nāle-künān (147/25)

“gel-” “git-” karşıt anlamlı öncelemelerdendir.

Gelüb hemişe edeydim tilāvet ayrılıram (42/04)
Misāfir giderem Kerbelā ziyāretine (43/05)

Gerek eylem soylu gerekse isim soylu olsun öncelenen anlamdaş, yakın, karşıt her tür söz, taşıdığı ses ve duygu özellikleriyle çağrışıma tesir etmektedir. Bu tesirle beraber okurda tümcelerin sezdirdiği anlama dayalı odaklanma güçlenmekte; bu da söz ve sesin anlam ile girdiği ilişkiyi takviye etmektedir. Dolayısıyla şiir dilindeki ses ve söz birliktelikleri rastlantısal değil birbirini pekiştiren bütüncül bir yapı ve düzen içinde stilize edilmektedir.

5. 3. Diğer Sözcükler

5. 3.1. Soru Sözcükleri

Taranmış beyitlerde “ne, neçe, ne kadar, niçün, kimün” sözcükleri, soru anlamlı öncelenen sözcüklerdendir. Bunlar arasında “ne” sorusunun yer aldığı öncelemelerin kullanım amacı ilgi çekicidir. Çünkü gözden geçirilmiş şiir cümlelerinde bu söz, çoğu yerde taşıdığı soru anlamları yanı sıra şaşkınlık, yakınma gibi ifadelerin de yüklenicisi olmuştur. Taranmış cümlelerde karşılaşılan “müşkil emr”, “hevl-nāk sefer” ya da “cana şer salan söz” gibi şiir cümlelerinde öncelenen “ne” soru edatı duygu yoğunluğunun abartılı anlatımını da sağlar.

Şiir cümlelerindeki duyularını güzel ve etkili şekilde ifade görevini soru yoluyla gerçekleştiren bu tür öncelemeler şiirdeki duygulanmaların etkisini arttırmada kullanılmıştır. Duyularla ancak kavranılan şiirin, iç evrenini yansıtabilme çabasıyla bu tür soru sözcükleri şair tarafından özellikle tercih edilmiş gibidir.

Qoyub Medīne’de gözyaşlı senden ayrılıram
Ne hāset-ile Huseyn u Hāsandan ayrılıram (27/18)

Vefā-yı çarḥ budur yāri yārden ayırır
Neçe vefādur bu la’ net böyle vefāya bacı (50/16)

Ne müşkil emrdür isteklüsünden ayrılmak (50/22)

Ne ayrılık sözüdür saldı h̄asta cāna şerer
Ne hevl-nāk seferdür meger bu ğamlu sefer (53/26)

Niçün anamdan ayırdun men dil-efkārı
Emāndı bizleri kıyatar Medīneye bāri (54/10)

Ne zilletle bu miñnet-serādan ayrıldım (55/01)
Kimün ėvine gidiyim Kūfede ğarībim ana (56/27)

Ne kıadar men saķam aē başım ūste çetr-i ‘alem (99/17)

Kesüb ‘alāķa kitāb-ı mūbīnden āyāt
Ne ģasret-ile elif, lām, rā‘ dan ayrıldı (103/15)

Bu kimdü ģāmis-i āl-ı ‘abādan ayrıldı (103/04)

‘Arūs baģdı dalınca dēdi ‘amm oĝlum vāy
Ne zūlmdu felek kīne-verden ayrıldı (103/25)

Dēdi seriyye eyā şāh-zāde-i deverān
Ne ayrılık sözüdür māderün saña kıurbān (103/20)

6. Sonuē

Sınırlı çerçevede de olsa klasik nazım türleri anlatım biçimlerini günümüz yöntemleriyle çözebilmek ve stilistik dil kullanımlarının anlama kattıkları değerler üzerinden şiirin kurgulandığı açılımlara ulaşabilmek amaçlanmış; nesnel dil ölçütleriyle çıkarımlar yapılmak istenilmiştir. Bunlarla ilgili varılan sonuçlar aşağıdaki gibi maddelemek mümkündür:

I. Şiir dilindeki devinim kendisine atfedilen duyguyu, hayali ya da her verilene okura özgü duyarlılıklar ile başkalaştırır ve bir anlamda etkilenenin etki bırakana evrilmesiyle dönüşüm her daim taze kılınır. Bu başkalaşım/dönüşümün kurucusu olan şiir tümcesindeki her ögenin farklı tezahürleri ve makbul etkileri onun esin yetisiyle ilişkili olduğu kadar söz konusu öğelerin tümce içindeki yeriyle de ilgilidir. Söz dizimindeki bu yer, sözcüğün hem açılımının hem de etki kabiliyetinin belirleyicisi hükmündedir. Bu itibarla hedeflenen duyarlılığın yoğunluğuyla orantılı olarak metinlerde başvurulduğuna inanılan öncemelerin sözdizimindeki kurgulanmış yeri nedensiz değildir.

II. Önceleme ya da sonlamalar, öğeler şairin yaşatmak istediği dünyaya temas ettiren açılımların sezdirildiği ve bu çabayla biçimlenmiş bir anlatımın sunulduğu anlatımların kaçınılmaz dil kullanımlarıdır.

III. Sosyal fayda yaklaşımıyla kurgulanmış bir metinde kurulu öncemeler arasında bilhassa yüklem ve eylemsi öncemeleri olaylardaki gerçeklik sezgisini güçlendiren, anlatıya hareket dokusu katan dil kullanımlarındandır. Bu türden yönelimlerle şiir dilinin çağrışım gücü kadar yansı gücünün de pekiştirileceği izlenimine

varılmıştır.

Konu itibarıyla lirik ve didaktik tarzın benimsendiği bu eserde fayda prensibinin estetik niteliklerin önüne geçtiği gözlemlenmiş olsa da şairin şiir evrenine katkıları stilize edilmiş bir gayretin sonuçları gibidir. Diğer taraftan duygu alameti şiir tümcelerinin anlam ve duygu örgüsünün sözdizimsel incelemeleriyle şekillenmiş stilistik dil çalışması şiir ya da genel ifadeyle edebiyatın çok yönlü görünürlülüğünün bir semeresidir denilebilir.

Sonnotlar

- 1 Poems that are written for the dead ones, especially concerning the place of death and often related with the events of Karbala.
- 2 Hz. Ali başta olmak üzere bazı İslam büyüklerinin öldürülmelerini anlatan eserlere maktel denilir. Siyasi ve sosyal sebepler doğrultusunda zamanla Kerbelâ faciasını konu edinen maktel-i Hüseyinler maktel denilince ilk akla gelerek diğer maktellerin önünde yer almıştır.
- 3 <https://turuz.com/book/title/kenzul-mesaib>
- 4 Belalar hazinesi
- 5 Hicri yıl -622 eklendiğinde- Miladî olarak 1900’lü yıllara tekabül etmektedir.
- 6 Üzüntü
- 7 Ayrılık sözcüğü türevlerinin geçtiği beyitlerin tam metin kaydı ve bir örnek metinlerin bir kısmının tıpkıbasım hâli “Ekler” kısmındadır verilmiştir.

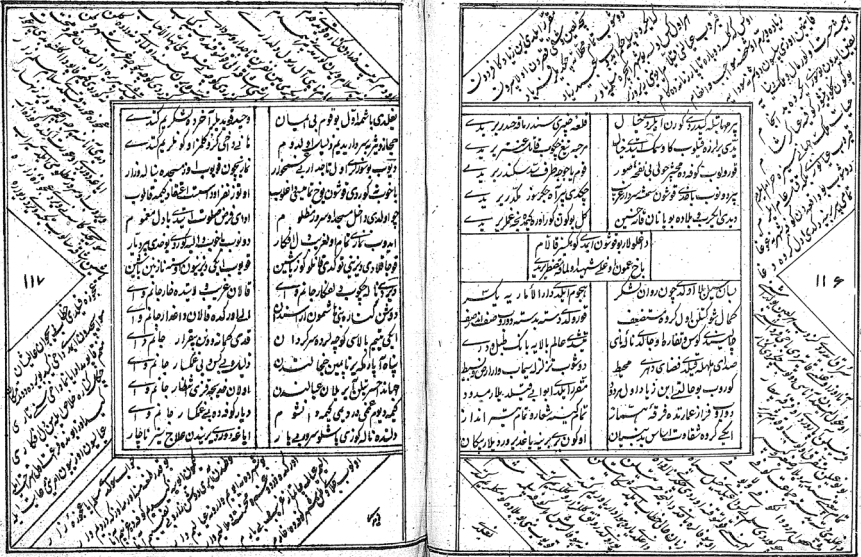
Kaynakça

- Akay, Hasan. (1998). *Cenab Şahabettin’in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir Araştırma*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Aksu, Ali. (2010). “Kerbela Literatürü” *Uluslararası Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (20-22 Mayıs), Cilt 1. Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 341-347.
- Aristoteles (2011). *Poetika*, İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aslan, Üzeyir. (2010). “Bâbur Divanında Öncelemeler ve Öncelemelerde Paralelizm”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul. S. 4, s.1-26.
- Ayverdi, İlhan (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Dilçin, Cem. (2008). “Stilistik Açından ‘Öncelemeler’ ve Fuzulî’nin Şiirlerinde Yükleme Öncelemesi”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. İstanbul. S. 1, s. 41-94
- . (2007). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Dizdaroğlu, Hikmet. (1976). *Tümcebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdoğan, Kenan. (2010). “Maktel-i Hüseyin, Manisa Nüshası ve Sünni ve Hari-ci Kavramları Üzerine” *Uluslararası Çeşitli Yönleriyle Kerbela Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (20-22 Mayıs), Cilt 2. Sivas: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s. 64.

- Ethembabaoğlu, Ahmet Mahir (hızl.) (2005). *Lût Oğlu Yahyâ, Kerbelâ Destanı (Maktel-i İmâm Hüseyin)*. İstanbul: Alev Yayınevi.
- Güder, Öznel Nurcan. (1997). “Kastamonulu Şâzî Maktel-i Hüseyin”. (İnceleme, Metin, Sözlük, Adlar Dizini). Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Güleç, İsmail (2010). “Klasik Türk Edebiyatı Metinleri Nasıl Şerh Edilmeli?” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. Cilt 42. S. 42, s. 83-111.
- Güngör, Şeyma (1987). *Hadikatü's-sueda*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- . (2007). “Tarihî Olaydan Menkıbeye, Menkıbeden Şahesere: Kerbelâ Olayı ve Hadikatü's-Süeda” *38. İcanas Bildiriler Kitabı* (10-15 Eylül), Ankara.
- Gürbüz, Hulisi (2016). “Kerbela Olayı'nı Konu Alan Müstakil Eserler Üzerine Bir İnceleme” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. Cilt 78, s. 219-227.
- Muhammedoğlu, Aliyev Salih (1994). “Derbend” *Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 164-166. Erişim tarihi: 25.10.2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
- Özil, Sibel (2017). “Maktel-i Hüseyinler Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*. Cilt 83, s. 31-48.
- Özünü, Ünsal (1992). “Şiir Dilinin Bazı Ayrıcalıkları”, *Çağdaş Türk Dili* s. 50-51.
- Özünü, Ünsal (2001). *Edebiyatta Dil Kullanımları*. İstanbul: Multilingual.
- Pospelov, Gennadiy Nikolayeviç (2005). *Edebiyat Bilimi*. Çev. Yılmaz Onay. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, (1981). *Tezkiretü'l-Havass*. Beyrut. s. 210-254
- Tunalı, İsmail (2014). *Sanat Antolojisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1937). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Üzüm, İlyas. (1998). “Hüseyin” maddesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. s. 521-524. Erişim tarihi: 10.10.2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/>
- Wellek, Rene ve Warren, Austin (2001). *Yazın Kuramı*. Çev. Yurdanur Salman ve Suat Karantay. İstanbul: Adam Yayınları.

Ekler: Seçilmiş beyitlerin bulunduğu şiirlerin tıpkıbasım hâli.

I.7. 56. (116-117)

II. 8. 103. (210-211)

